

GERUNDIUM
EGYETEMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

MMXII vol. III nr. 1–2

FŐSZERKESZTŐ

FÉSZÜS LÁSZLÓ
SZABÓ BÉLA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

IFJ. BARTA JÁNOS
MUDRÁK JÓZSEF (titkár)
SZÁLLÁSI ÁRPÁD
SZÁSZ GÁBOR
SZÖGI LÁSZLÓ
VIRÁGOS MÁRTA

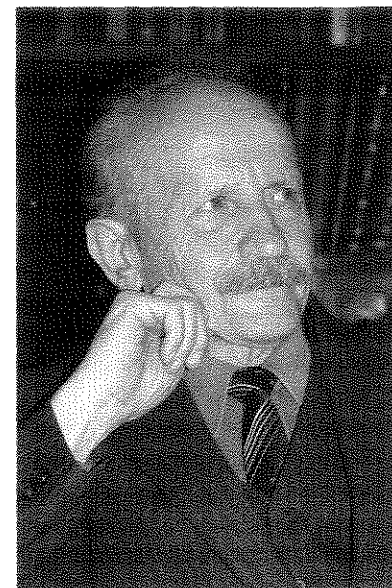
TANÁCSADÓ TESTÜLET

KESERŐ BÁLINT
MOLNÁR LÁSZLÓ

Megjelenik évente négyszer.
Kiadója a Debreceni Egyetemi Kiadó Debrecen University Press.
4032 Debrecen, Egyetem tér 1.
Felelős kiadó: dr. Fészüs László.
A folyóirat elektronikus változata elérhető a
<http://gerundium.lib.unideb.hu> oldalon.
ISSN 2061-5132

A Gerundium Egyetemtörténeti Közlemények nyílt elérésű tudományos folyóirat.
A nyílt elérésű magyar folyóiratokról és a nyílt elérés (open access) nemzetközi híreiről tájékozódjon a www.open-access.hu

DR. SZÁLLÁSI ÁRPÁD

orvostörténész, egyetemi magántanár,
a Gerundium – Egyetemtörténeti Közlemények
szerkesztőbizottsági tagja

Nagyecsed, 1930. jún. 30. – Esztergom, 2012. júl. 9.

Szállási Árpád orvostörténész, az Orvosi Hetilap szerkesztőbizottsági tagja folyóiratunk szerkesztőségének is alapító tagja volt. Hatalmas tudására, széles körű műveltségére, tanácsaira mindig számíthattunk. Súlyos betegsége, majd váratlan halála megakadályozta abban, hogy megérje a Gerundium kiteljesedését.

Hálás szívvel emlékszünk rá. Példája erőt ad a további reményeink szerint sikeres folytatáshoz.

A Szerkesztőség

GERUNDIUM

EGYETEMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

MMXII vol. III nr. 1–2

arcképcsarnok	5	Simai Erdős József, a negyedik rektor <i>Csobány János</i>
	15	Bruckner Győző (1877–1962) <i>Stipta István</i>
	25	Szarvas Pál kémia professzor élete és munkássága <i>Brücher Ernő</i>
tanulmány	32	Az egyetemi testnevelés kialakulása és fejlődése Debrecenben a két világháború között <i>Király Sándor</i>
	41	A Debreceni Tudományegyetem Orvostudományi Karának hallgatói társadalma (1921–1949) <i>Mudrák József</i>
forrásközlés	74	Miniszteri előterjesztés a Nagyszebeni Királyi Jog- akadémia megszüntetése tárgyában I. Ferenc József előtt és annak parlamenti előzményei <i>P. Szabó Béla</i>
adattár	105	A Debreceni Tudományegyetem Orvostudományi Karának tansegédszemélyzete 1919–1950 III. rész: Klinikák 2. <i>Mudrák József</i>

- visszaemlékezés 139 Interjú Niederhauser Emillel
Rácz Márk
- 144 Én is voltam egykor joghallgató – Egy jogászélet
főbb állomásai
Boleratzky Lóránd
- könyvismertetés 154 Imre László: Pap Károly (1872–1954)
Ivancsó Mária
- 157 Hegyi Ádám: A Bázeli Egyetem magyar
vonatkozású kézíratai (1575) 1660–1798 (1815)
- aktualitás 161 A Debreceni Egyetem nyolcvanéves Főépülete
(Három rövid beszéd)
- 168 A Debreceni Egyetem Centenáriumai Év
programsorozatának nyitó rendezvénye
Béres Zsuzsa

CSOHÁNY JÁNOS

SIMAI ERDŐS JÓZSEF,
A NEGYEDIK REKTOR

JÓZSEF SIMAI ERDŐS, THE FOURTH RECTOR. The fourth rector of the University of Debrecen was József Erdős, who was born in Szatmárnémeti and who pursued his studies in Debrecen and Vienna. For a short time after 1888 he served as minister at the Theological Academy of Debrecen's Protestant College, then, from 1914, at the Faculty of Theology of the newly-established university he was professor of New Testament exegesis. When, as dictated by the principle of rotation, it was again the Faculty of Theology's turn to delegate a new Rector, in the academic year of 1917/18 he became the fourth Rector of the University. In 1908 he received a title of Hungarian nobility, and in 1946 the silver-headed scholar was awarded the title of Doctor honoris causa. He carried on extensive work in the history of religion (The General Outlines of the Life and Reformist Activity of Ulrich Zwingli; Theology at the University; The Basic Principles of the Statecraft of Apostle Paul, etc.). He translated and published the Catechism of Heidelberg and the Second Helvetic Creed.

Szatmárnémetiben látta meg Isten szép világát 1856. augusztus 31-én, tehát köldökcsinóját nem a Basahalmán belül kötötte el a bába, mégis, amikor 1946. december 12-én távozott az élők sorából, akkor „ösdebreceni”-nek kijáró tisztelettel temették el Debrecenben, ahol hosszú élete nagy részét tisztességben, magas szintű tudományos, főiskolai, majd egyetemi oktatómunkát végezve leélte. Édesapja, Erdős Mihály gubásmester volt Szatmárnémetiben, édesanyja Tóth Julianna. A ragyogó eszű és szorgalmasan tanuló gyerek tanítójának köszönhetően tovább tanulhatott, gimnáziumot végzett szülővárosában, majd református teológiát 1874–78-ban az ősi debreceni Kollégiumban.¹ Abban az intézményben, amelynek 1888-tól 1914 nyaráig teológiai akadémia professzora, 1914-től 1928. február 1-jén történt nyugdíjazásáig pedig már az állami, 1921-től gróf Tisza István Tudományegyetem Református Hittudományi Karának nyilvános rendes tanáraként, de helyileg a Református Kollégium épületében tanított.

¹ Kocsis Elemér: *Erdős József emlékezete halálának 50. évfordulóján*, Református Tiszántúl, (1996/4), 23; *Erdős József* [Nekrológ, szerkesztőségi cikk], Theológiai Szemle [továbbiakban: ThSz], (1947/1), 96; *Dr. Erdős József* [Nekrológ, szerkesztőségi cikk] Közlöny (a Debreceni Theológus Ifjúság körlevele) [1871–1948. Eredetileg a debreceni Kollégiumban a Hittanszaki Önképző Társulat lapja, később a lap tulajdonos többször változott. Továbbiakban: Közlöny.], (1946/2), 26; CSIKESZ Sándor, *Dr. Erdős József hetvenedik életévére*, ThSz, (1926), 745; HISTORICUS, *D. Simai Erdős József élete és működése, Uo.*, 920–924. bibliográfiával; ZOVÁNYI Jenő, LADÁNYI Sándor, *Magyarország protestáns evangélikus története*

Imre László,
PAP KÁROLY (1872–1954)

Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012,
(A Debreceni Egyetem tudós professzorai 2) 113.

en a Debreceni Egyetem alapításának századik évfordulóját ünnepli. A centenáriumnepségek mellett *A Debreceni Egyetem tudós professzorai* címmel könyvsorozat melynek első kötetét Nemes Zoltán írta Sarkady Jánosról. Az itt ismertetendő k pedig Pap Károlyról, az egyetem első irodalomtudós professzoráról szól. szerzője Imre László akadémikus, szerkesztője Gönczy Monika, mindketten a r Irodalom- és Kultúratudományi Intézet munkatársai.

ötöt négy nagyobb részből áll. Az előszóban Gönczy Monika röviden ismerteti roly életpályáját (7–8). A szerkesztő kiemeli, hogy Pap Károly nemcsak a debredományegyetem első irodalomtörténész professzora volt, hanem 1924–25-ben tem rektora is.

ásodik egységet Imre László tanulmánya képezi (9–35). A szerző a bevezetésben a figyelmet a kötet kétszeres aktualitására: egyrészt a Debreceni Egyetem létrek századik évfordulójára, másrészt a Pap Károly pályájának ismertetése során e kerülő nemzeti konzervativizmus elméleti és történelmi vizsgálatának fontos- *A kálvinista nemzeti konzervativizmus eszmévilága* c. fejezetben Imre László szól niért ez a szemlélet határozta meg Pap Károly világlátását: közéleti tevékenységémet-centrikus beállítódása az Arany-Gyulai nemzedék értékrendjén alapult. it „[a] nemzet önfenntartására nincs más út, mint a nemzeti műveltség öntudata” ennek jelentőségét Pap Károly az Arany által írt irodalomtörténeti összefoglaló s közzétételével is demonstrálta. A szemlélet ereje és gyengesége is abban rejlett ászló szerint, hogy a nemzeti konzervatívok a nemzeti műveltséget és identitást m Bécs ellenében, hanem a nem magyar anyanyelvű nemzetiségeknek Magyar- tól való elszakadását megakadályozandó képelték el (12). Fontos része e fejezet- melyben a szerző hangsúlyozza, hogy Tisza István felelősségét az I. világháborúba lépést illetően Pap Károly a miniszterelnök háborús leveleinek elemzésével vizs- Pap Károly kommentárjai mellett helyet kapnak Imre László zárójeles megjegy- s, melyek teljesebbé teszik a képet (13–16).

ozitivizmus tanítványa c. fejezet Pap Károly munkamódszerét annak irodalom- eti háttérével és az előző fejezetből megismert értékrend összefüggésében ismer- rendszeres irodalomtudományi munka 1867 után kezdődött Magyarországon, a tudományos és kulturális tények (érvek) összegyűjtésével arra törekedett a tu- t, hogy bizonyítsa a magyarság jogát a politikai vezető szerepre (20). Pap Károly

„nyomozói”-ként interpretált filológus ambíciója segítette például abban, hogy azono- sítsa Horvát István, a nagynevű reformkori tanár egy addig ismeretlen előadászövegét (21). De nemcsak az irodalomtudományi, hanem a természettudományos tények is érdekelték Pap Károlyt: Tóth Edéről írt monográfiájában például fontosnak tartotta megvizsgálni a biológiai öröklődés szempontjait mind a fizikai, mind a szellemi jegye- ket illetően (23).

A pálya csúcspontja: a Tóth Ede monográfia és az Arany-szövegkiadások c. fejezet rész- letesen bemutatja az előzőekben már megemlített, a legjelentősebbnek, leginkább időt- állónak tartott Pap Károly munkákat. Tóth Ede főműve, *A falu rossza* a nemzeti kon- zervativizmus számára a magyar, tehát nemzeti népszínművet jelentette a francia és a bécsi operettel szemben (24–25), így nagy fontosságot tulajdonítottak neki. Pap Károly – mint azt Imre László több helyen is kiemeli – nagyon fiatalon, 1894-ben írta a mo- nográfiát, mégsem értékelte túl Tóth Edét: „[n]em kritikátlanul, de pontosan és megbíz- hatóan ír Tóth Ede életéről, ízléséről, fontosabb műveiről” (26).

1911-ben Pap szövegkiadás formájában, hetvenlappos bevezetővel közzétette Arany irodalomtörténeti vázlatait, melyeket órai segédanyagként használt a nagykőrösi fiú- gimnáziumban. Imre László megjegyzi, hogy Pap Károlyhoz különösen közel állhatott ez a munka, hiszen egyrészt Aranyra mint példaképre tekintett, másrészt maga is tanult a nagykőrösi gimnáziumban (27). 1934-ben az *Arany János széptani emlékkönyv* II. kötetében Pap közreadta Arany esztétikai jegyzeteit, sőt a széptani jegyzetek hazai előz- ményeit is rendszerezte (28). Ugyanebben az évben megjelentette Horvát István kéz- iratban maradt irodalomtörténetét is. Ez az információ nem a tanulmányban, hanem a szerkesztő jegyzetében olvasható (8).

Az *Életmű a mérlegen* fejezetben Imre László összefoglalóan értékeli a pályaképet. A szerző szerint Pap Károly észrevételei, kommentárjai közül sok ma is megállja a he- lyét. Azzal, hogy Pap a reformáció szociális és nemzeti művelődési eszményeire helyez- te a hangsúlyt már 1927-ben, megelőlegezte Horváth Jánosnak a reformációról szóló összefoglaló művében kikristályosodott felfogását (30). Ám Imre László Pap Károly munkáinak hiányosságait is megemlíti. Felhívja például a figyelmet arra, hogy Arany ugyan az 1850-es években írott *Széptani jegyzetekben* Thackeray-re hivatkozik, aki ek- kor még a saját hazájában sem volt igazán ismertnek mondható, erre azonban Pap Károly nem tér ki (31). Ahogy arra „az egyébként filológiai pontossággal és figyelemre méltó beleélő képességgel megírt” (32) Négyessy-portréban sem tér ki, hogy milyen hatást gyakoroltak a híres stílusgyakorlatok Juhász Gyulára, Babits Mihályra, Kosztolá- nyi Dezsőre.

Pap Károly írói stílusáról szólva Imre László megjegyzi, hogy bár nem mentes bizo- nyos pátosztól, szónokiasságtól, mégis tárgyyszerű és pontos (32–33). Elveit értékelve pedig arra jut, hogy Pap Károly tudott új- és korszerű eszmékkel azonosulni – ha azok nem fenyegették ideáljait. A kálvinista közösségtudat és a nemzeti konzervativizmus

meghatározott értékrendje fogékonnyá tette a szociális problémák észlelésére és ételére (33).

Konklúziók c. fejezetben Imre László arról ír, hogy az életmű feldolgozásának tana kettős. Egyrészt az egyetem jelentőségéhez hozzátartozik tanárainak tudományeljesítménye, másrészt a kálvinista nemzeti konzervativizmus egyfajta értékelése cséggessé válik Pap Károly példáján keresztül (34).

A harmadik egységében kapott helyet Pap Károly 1925-ös rektori beszámolóának reprint kiadása, valamint a professzorhoz kapcsolódó fényképek. A beszámóló többek között az egyetem anyagi gondjairól (38–39), a vidéki egyetemek szervezési alapjainak lerakásáról, humánusabb tandíj bevezetéséről, Tisza István születésnapjának az egyetemi szünnapok közé való iktatásáról és a tanári lakások ügyéről (40). A figyelmet arra a jelenségre is, hogy az egyetem hallgatói a könnyebb vizsgázásban végigvándorolnak az ország egyetemein (47–48). A 63–69. oldalon látható Pap Károly családja, valamint a Debreceni Egyetemi és Nemzeti Könyvtár Debreceni Egyetem Elektronikus Archívuma) jóvoltából jelenhettek meg.

A könyv negyedik egységében olvasható Pap Károly műveinek teljes bibliográfiája (12), melyet a szerkesztő, Gönczy Monika készített.

Összefoglalóként, hogy a Debreceni Egyetem alapításának századik évfordulója alkalmából indított *A Debreceni Egyetem tudós professzorai* sorozatnak már 2012 elejére megjelent a II. kötete. A Pap Károly pályaképét ismertető kötet a további, hasonló kiadványok számára is példaadó lehet. A könyv megjelenését Pap Károly leszártai, elsősorban Dr. Tankó Attila kezdeményezte és támogatta. Így e munkával a család, mind Pap Károly szellemi utódai, a Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet is kifejezi tiszteletét az egyetem egykori professzora iránt.

Ivancsó Mária

A BÁZELI EGYETEM MAGYAR VONATKOZÁSÚ
KÉZIRATAI (1575) 1660–1798 (1815): KATALÓGUS –
DIE HUNGARICA-MANUSKRIPTE DER UNIVERSITÄT
BASEL (1575) 1660–1798 (1815): KATALOG
Összeállította/Zusammengestellt von Hegyi Ádám,
Országos Széchényi Könyvtár – Gondolat Kiadó, 2010
(Nemzeti Téka), 271.

A korai újkori magyar peregrináció kutatás „svájci embere”, Hegyi Iván¹ újabb segéd-könyvvel jelentkezik, ami segítheti azon kutatók munkáját, akik a 16–18. században a Bázeli Egyetemen megfordult magyarországi, illetve erdélyi vándordiakok tanulmányai, életkörülményei és széles értelemben vett kapcsolatai iránt érdeklődnek. Hegyi Ádám hangyaszorgalommal nézte át mindazokat a leveles és kötetes kéziratokat a Bázeli Egyetem kéziratárában, a Bázeli Történeti Múzeum emlékkönyv-gyűjteményében és a városi levéltárban, melyek reményt adtak arra, hogy információval szolgálhatnak a magyarországi, valamint erdélyi hallgatók és tudósok bázeli fizikai és szellemi jelenlétére.

Az 1660–1798 között Bázelen tanult vagy csak Bázelen járt, illetve a Bázeli Egyetemmel kapcsolatban állt magyarországi személyek kéziratái, a róluk fennmaradt kéziratok feljegyzések képezik tárgyát a jegyzéknek, mely így rendkívül hasznos kézikönyv lehet a svájci városhoz köthető szellemi impulzusok hazai hatását kutatók számára.² Különös értéke az összeállításnak, hogy a Bázelen található levelezéseket és emlékkönyveket teljes körűen igyekszik feltárni, ezzel adva alapot a személyes „kapcsolati

¹ A Szögi László által szerkesztett sorozatban tette le először névjegyét hallgatói jegyzékével. Vö. HEGYI Ádám, *Magyarországi diákok svájci egyetemeken és akadémiákon 1526–1788 (1798)*, Budapest, 2003.

² A szerző a kutatómunkáról már korábban is beszámolt: HEGYI Ádám, *Die Wirkung der Universität Basel auf die ungarländische Kulturgeschichte im 18. Jahrhundert [Forschungsbericht]*, Annales Universitatis Apulensis. Series Historica, 2009 (Special Issue), 79–100; Uő., *Magyar vonatkozású kéziratok források Bázelen 1660–1798 között. Egy kutatás eredményei* = „Apró cseppekből lesz a zápor”, Bakonyi Géza emlékkönyv, szerk. HEGYI Ádám, SIMON Melinda, Szeged, 2008, (Habent sua fata libelli 4), 71–94. A szerző további témába vágó, s alább nem említett munkái: HEGYI Ádám, *Bázeli diákok könyvjegyzékei 1665–1774 között* = „Hatvanodik”, Horvath Iván hatvanodik születésnapját köszöntik munkatársai, szerk. ORLOVSKY Géza, Budapest, 2008, http://syrena.elte.hu/hatvanodik/bazel_hegyi.htm; Uő., *Der (Aus-)Bildung wegen nach Basel: Ungarische Studenten im 18. Jahrhundert* = Universität Basel – seit 1460 unterwegs, Unigeschichte.unibas.ch – ein online-Projekt zur Geschichte der Universität Basel, Gesamtleitung: Susanna BURGHARTZ, Georg KREIS, Basel, 2010, <http://www.unigeschichte.unibas.ch/lokal-global/der-nationale-und-internationale-kontext/wege-nach-basel/bildungsmigration-nach-basel-ungarn.html>; Uő., *A bázeli diákok könyvjegyzékei 1665–1774 között*, Budapest, 2008.